

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI
ARHEOLOGIE MARAMUREȘ

MARMATIA

10 / 1
ARHEOLOGIE

Baia Mare
2012

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Viorel RUSU, redactor șef
Dan POP, secretar de redacție
Marius ARDELEANU
Raul CARDOȘ
Bogdan BOBÎNĂ

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

Academician Alexandru VULPE
Dr. Nona PALINCAȘ, Institutul de Arheologie Vasile Pârvan, București
Dr. Ioan STANCIU, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

MARMATIA – publicație periodică a Muzeului Județean de Istorie
și Arheologie Maramureș

Lucrările și corespondența vor fi trimise la adresa:
Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
Baia Mare, str. Monetăriei, nr.1-3
cod: 430406; jud. Maramureș
Telefon / Fax: 0040-262-211924; 0040-262-211927
e-mail: maramuresmuzeu@gmail.com
www.maramuresmuzeu.ro

Răspunderea pentru conținutul științific al lucrărilor și calitatea rezumatelor în limbi străine revine, în
exclusivitate, autorilor

Coperta și tehnoredactarea: Emanuel LUCA

Pe coperta I: *Sesterț Iulia Mamaea descoperit la Bozânta Mică*

Editor: Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
© Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș 2012

ISSN - 1582-9979

CUPRINS - CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

Teofil IVANCIUC	Din arheologia Țării Maramureșului. Istoricul cercetărilor. Bibliografia străină - Archaeology of Maramureș Land. History of researches. Foreign literature.	7
Dan POP	Așezarea din epoca bronzului de la Lăpușel <i>Mociar</i> , județul Maramureș - The Bronze Age settlement from Lăpușel <i>Mociar</i> , Maramureș County.	23
Tudor SOROCEANU	Restitutiones bibliographicae et archaeologicae ad res praehistoricas pertinentes. II. Colecția dr. Samuel Egger din Viena - Restitutiones bibliographicae et archaeologicae ad res praehistoricas pertinentes. II. Die Sammlung Dr. Samuel Egger aus Wien.	53
Dinu BERETEU	Așezarea dacică fortificată de la Sălicea (com. Ciurila, jud. Cluj) - Die dakische befestigte Siedlung von Sălicea (Gemeinde Ciurila, Kreis Cluj).	109
Marius ARDELEANU	O fibulă de epocă romană de tip „Cociș 19a” - A Roman brooch of "Cociș 19a" type	123
Raul CARDOȘ	Descoperiri monetare romane în Barbaricum-ul din zona de nord-vest a României (sec. II -IV p. Chr.) - Roman monetary discoveries in the Barbaricum of the North-Western Romania (II nd -IV th centuries AD).	131
Ioan STANCIU	Despre rolul așa-numitelor „pânișoare de lut” în mediul așezărilor slave timpurii (sec. VI-VII) - About the uses of the so-called clay “breadcakes” in the milieu of the early Slavic settlements (6 th -7 th century).	165
Dan Augustin DEAC	Un monument egiptizant din Dacia Porolissensis - An egyptianizing monument from Dacia.	193
Alexandru DRAGOMAN	Despre interpretarea culturii materiale ca „probă”: comentariu cu privire la arheologie, politică, români, unguri și secui în Transilvania	207
Alexandru DRAGOMAN, Dan POP, Bogdan BOBÎNĂ, Ciprian ASTALOȘ	O arheologie a munților din Maramureș, România: preliminarii	217
	<i>Prescurtări bibliografice / Bibliographische Abkürzungen / Bibliographical abbreviations</i>	233

O arheologie a munților din Maramureș, România: preliminarii.

ALEXANDRU DRAGOMAN,
DAN POP, BOGDAN BOBÎNĂ,
CIPRIAN ASTALOȘ

Introducere

După cum au remarcat și alți autori (e.g. Andronic 2010), peisajele montane ale României, mai precis Munții Carpați, se numără printre cele mai puțin investigate zone din punct de vedere arheologic, inițiative precum *Highland Zone Ethnoarchaeology Project* desfășurat în anii '1980 (e.g. Nandris 1985) sau o serie de cercetări de suprafață efectuate în diverși ani și special dedicate spațiului montan din Bucovina (e.g. Andronic 2004-2006; 2009) reprezentând mai degrabă excepții. Prin comparație, o imagine diferită întâlnim în cazul altor segmente ale Munților Carpați, cum este cel al Munților Beskizi din Polonia și Slovacia, investigați sistematic în cadrul unor proiecte de lungă durată (e.g. Machnik 2001). În acest context, ne-am propus să readucem munții în centrul atenției cercetării arheologice. În sens larg, am ales ca regiune de cercetat o parte a așa-numitei Țări a Maramureșului, din nordul României, și anume porțiunea cuprinsă între confluența râului Vișeu cu Tisa la vest, Munții Rodnei la sud și Munții Maramureșului la est și nord (fig. 1).

Munții din Maramureș

Țara Maramureșului se întinde în nordul României și sud-vestul Ucrainei. Mai mult de jumătate din suprafață este acoperită de munți care și delimitează regiunea: Munții Țibleș-Lăpuș-Gutâi-Igniș-Oaș la vest, Munții Rodnei la sud și Munții Maramureșului și Carpații Păduroși la est și la nord (fig. 2). Pe teritoriul actual al României, înălțimea celor mai înalte vârfuri montane variază în Munții Rodnei între 1416 m (Prislop) și 2303 m (Pietrosu Rodnei), în Munții Maramureșului între 1062 m (Vivodinu) și 1956 m (Farcău), iar în lanțul montan Țibleș-Lăpuș-Gutâi-Igniș-Oaș, între 1026 m (Vârful lui Ștefan) și 1839 m (Țibleș). Mai multe trecători fac legătura cu zonele învecinate: spre Bucovina - Pasul Prislop (1414 m); spre Bistrița - Pasul Șetref (817 m); spre Lăpuș - Pasul Rotunda (930 m); spre Oaș - Pasul Fărgău (587 m). Principalele râuri care străbat regiunea Maramureșului din România sunt Vișeu, cu o lungime de 80 km, și Iza, cu o lungime de 83 km; cele două ape izvorăsc din Munții Rodnei și se varsă în râul Tisa. Afluenții lor izvorăsc din munții din jur: de exemplu, râul Vișeu are ca afluenți, printre altele, Repedea, ce izvorăște din Munții Rodnei, și Vaserul, ce izvorăște din Munții Maramureșului; printre afluenții râului Iza se găsesc Mara, ce izvorăște din Munții Igniș, și Rona, ce izvorăște din Munții Maramureșului. În Munții Rodnei, pe lângă izvoare de ape curgătoare, sunt cascade și lacuri glaciare.

În zona Munților Maramureșului și Rodnei verile sunt scurte și răcoroase, iar iernile sunt lungi. Temperatura medie anuală variază între 3°C și -2°C, în timp ce precipitațiile medii anuale variază între 1000-1400 mm. Numărul zilelor fără îngheț este de 120-200, iar cel al zilelor cu zăpadă de 100-150. În zona Munților Țibleș-Igniș, temperatura medie anuală este de 2-6°C, media precipitațiilor anuale este de 1000-1200 mm, iar numărul zilelor cu strat de zăpadă de 100-150. În Depresiunea Maramureș este o

climă rece și umedă, cu o temperatură medie anuală între 6°C și 8,5°C, precipitații medii anuale de 800-1000 mm și 75-120 zile cu îngheț.

Vegetația regiunii este reprezentată mai cu seamă de păduri de foioase (fag, gorun, stejar), dar în zona Munților Rodnei și Maramureșului sunt prezente pădurile de conifere și pajistile alpine. În regiunea alpină viețuiesc capra neagră, marmota de munte, dar și ursul, lupul și râsul, iar ca păsări, acvila de munte, cocoșul de mestecăn și cocoșul de munte. În regiunea pădurilor de foioase viețuiesc cerbul carpatin, ursul brun, râsul, mistrețul, lupul, jderul de pădure și iepurele (Gherasimov et al. 1960, 631-637; Niculescu 1980, 41-45; Posea et al. 1982, 570).

Stadiul cercetării

Majoritatea materialelor arheologice din Maramureșul ce aparține astăzi României (vezi Kacsó 2011c) provin din descoperiri întâmplătoare sau din cercetări de suprafață (e.g. Ivanciuc T. 1998; 2005). Cu toate acestea, până acum nu au fost efectuate cercetări arheologice de suprafață sistematice. Din punct de vedere cronologic, materialele descoperite în timpul cercetărilor de suprafață aparțin unor epoci diverse: paleolitic (e.g. Sighetu Marmației-*Dobăieș*, *Cornu Dealulu*, *Valea Blidarului*; Săpânța-*Sub scaun* etc.), neolitic și epoca cuprului (e.g. Petrova-*Pe Mociarschi*, *La Țintirim*; Leordina; Budești; Giulești etc.), epoca bronzului (e.g. Moisei-*Tarnița Purcărețului*; Borșa-*Vârful Geamănul*; Poienile de sub Munte-*Zarika* etc.), epoca dacică și epoca romană (e.g. Ieud; Sighetu Marmației; Petrova; Moisei etc.), perioada medievală (Sighetu Marmației; Giulești; Moisei-*Valea Unghiului* etc.). Numărul săpăturilor sistematice sau al sondajelor este mult mai redus; dintre acestea, menționăm: Sighetu Marmației-*Dealul Cetății* (1964-1965; Horedt 1966); Bogdan Vodă-*Vatra Satului*, *Mănăstire*, *Grădina lui Cârliș* (1964-1965; Popa, Zdroba 1966); Crăciunești-*Mohelca* (1972 și 1976; Kacsó 2004); Giulești-*Biserica de piatră* (1966-1968; Popa 1969); Oncești-*Cetățeaua* (1964-1965; Daicoviciu et al. 1965); Sarasău-*Zapodie* (1966-1968, 1970-1972, 1981-1983; Popa, Harhoiu 1989); Tisa-*Certeze/Lazuri* (1972 și 1977; Kacsó 2004). Pe baza diverselor tipuri de descoperiri au fost publicate lucrări de sinteză privind unele etape cronologice (e.g. preistoria: Kacsó 1999), lucrări referitoare doar la anumite epoci (paleolitic: Păunescu, Ivanciuc C. 1991; neolitic: Bobîna 2009; epoca bronzului: Kacsó 2011a; 2011b; medieval: Popa 1997) și un repertoriu (Kacsó 2011c). Singurul program de cercetare arheologică sistematică a Maramureșului istoric a fost dedicat perioadei medievale și s-a derulat în anii '1960-'1970 (Popa 1997). În cursul acestor cercetări au fost descoperite și materiale din alte epoci. Minele din secolul al XIX-lea de la Băile Borșa au fost și ele cercetate sistematic începând cu anul 2006 „în cadrul unui proiect ce viza valorificarea în scopuri muzeal-turistice a patrimoniului industrial minier al județului Maramureș” (Kacsó et al. 2008-2009, 510). În cazul concret al ariei noastre de interes au fost repertoriate extrem de puține puncte arheologice (vezi Kacsó 2011c).

În Maramureșul ce aparține astăzi Ucrainei regăsim materiale din aceleași epoci. Stadiul cercetărilor din Maramureșul ucrainean este destul de asemănător cu cel din România: și aici, majoritatea descoperirilor au fost întâmplătoare sau provin din cercetări de suprafață (e.g. Kireși) (Кобаль 2002). Nu lipsesc nici cercetările sistematice (e.g. Bila Cerkva; românește: Biserica Albă). Demne de menționat sunt săpăturile de la Solotvino, începute în 1967, reluate în 1986, iar apoi în 1991-1993, și continuate în cadrul unui proiect româno-ucrainean în 1996 și 1998-1999 (Vasiliev et al. 2002), precum și expediția arheologică condusă de V. N. Gladilin, ce s-a întins pe o durată de 30 de ani și a dus la identificarea a peste 40 de puncte paleolitice din Ucraina Transcarpatică (Ткаченко 2003). Însă, în regiunea corespunzătoare celei selectate de noi sunt cunoscute doar câteva situri paleolitice: Chust I și II; Peșera Moločnij Kamin'; Lipča (vezi Ткаченко 2003).

În România, repertoriul arheologic cuprinde cultura materială ce datează cel mai târziu până la sfârșitul secolului al XIX-lea și, eventual, începutul secolului XX; ultimele secvențe cronologice cuprind diverse elemente ce pot fi clasate drept patrimoniu istoric, precum biserici, monumente funerare, reședințe, mine etc. (vezi Kacsó 2011c). Considerăm că cercetarea arheologică de teren nu trebuie să opereze cu fracturi cronologice și că, prin urmare, toate categoriile de cultură materială, oricât de „modeste”, nu doar cele de „patrimoniu”, indiferent de perioada de timp din care provin, merită egală atenție. În consecință, ruinele sau resturile unor evenimente din trecutul recent și cel contemporan trebuie și ele avute în vedere (pentru periodizare vezi Harrison, Schofield 2010).

Premise teoretice

Demersul nostru pornește de la premisa că separația între natură-cultură și între sacru-profan reprezintă o acțiune intelectuală specifică modernității. Contrar unei viziuni moderniste, credem că munții nu pot fi reduși la statutul de „mediu natural” al locuirilor umane sau la cel de „sursă” de hrană/vânat, de materii prime pentru unele tipuri de obiecte, materiale pentru construcții sau combustibil, ci sunt spații impregnate de simbolic. De exemplu, conform cosmologiei comunității Tewa din sud-vestul Americii de Nord, lumea este împărțită în lumea de mijloc (cea pământeană), lumea subpământeană și cea de deasupra, vârfurile munților fiind puncte de intrare în lumea subpământeană, precum și puncte în care cele trei lumi aproape se intersectează (Ortiz 1969, 25; *apud* Tilley 1994, 66). Bine-cunoscut este și exemplul Sfântul Munte Athos, cu Vârful Athos de 2033 m, un spațiu religios creștin-ortodox ce dăinuie din perioada bizantină (prima mănăstire, Megiste Lavra, a fost înființată în anul 963 d. Hr.) și până astăzi.

Totodată, urmându-l pe Bjørnar Olsen (2003), considerăm că muntele nu este un simplu fundal căruia oamenii i-au atașat de-a lungul timpului diverse semnificații, ci actori ce au putere și pot influența viețile oamenilor. De pildă, la unele comunități din Peru, munții au o putere și o sferă de influență ce depășește limitele lor fizice, controlează turmele de lame sau activitățile miniere (Sillar 2009, 369). Raportul oamenilor cu munții, ca și cu Sfinții făcători de minuni, trebuie să fie unul de reciprocitate; munții pot să fie binevoitori sau să devină răuvoitori și chiar violenți față de cei care sunt nepăsători, exploatare și imorali (Sillar 2009, 369). În cadrul acestui raport, oamenii hrănesc muntele, Sfinții făcători de minuni și alte entități pentru ca și ei să fie la rândul lor hrăniți (Sillar 2009, 370). Drept urmare, obiectivul nostru ultim este acela de a cerceta manierele în care munții „ne determină să ne mișcăm și ne influențează ființarea noastră în lume”, ca să-l parafrazăm pe Olsen (2003, 91 și 92/ Fig. 2)¹.

O serie de exemple arheologice par să susțină această perspectivă. Ca să ne limităm doar la cazul Europei, menționăm că situl mezolitic cu gravuri în piatră de la Vingen, din vestul Norvegiei, interpretat ca un spațiu de desfășurare a unor rituri de trecere, un portal către o altă lume, era simbolic legat de Muntele Hornelen – considerat probabil de populațiile preistorice ca fiind sacru și centru al lumii (Tilley 2008, Capitolul 2). De asemenea, conform unor autori, muntele trapezoidal Treskavec situat *vis-à-vis* de situl mezolitic Lepenski Vir din Serbia a influențat realizarea construcțiilor trapezoidale din piatră, caracteristice pentru această comunitate (Chapman 2000, 196). Pentru perioada epocii cuprului, pe vârfurile montane din Rodopi, Bulgaria, au fost identificate depuneri structurate compuse din fragmente ceramice (*apud* Chapman 2000, 59). În epoca bronzului din Creta sunt atestate numeroase sanctuare pe înălțimi, cum este cel de pe Muntele Juktas de la sud-vest de Knossos (Karetsou 1981; vezi și Peatfield 1983; Rutkowski 1985).

¹ În original: „How do *landscapes* make us move around and affect our being-in-the-world”.

Chiar și în trecutul recent unele peisaje montane au devenit spații cu mare încărcătură simbolică, cum este cazul Văii Isonzo de la granița sloveno-italiană, unde s-au dat lupte cumplite în primul război mondial; Nicholas J. Saunders descrie valea ca fiind „atât spațiu fizic, cât și peisaj simbolic – o întrupare plină de forță într-un microcosmos a transformării militare, politice și culturale a Europei secolului XX”, iar cultura materială din această vale drept „un palimpsest bine-păstrat al războiului modern și al complexelor sale moșteniri de durată” (<http://www.bris.ac.uk/archanth/staff/saunders/>; accesat: 20.09.2012)².

Munții din Maramureș și izvoarele lor par să fi fost într-adevăr entități importante. Spre exemplu, în Maramureșul din Ucraina, în localitatea Topčino (românește: Obcina), în apropierea unui izvor, a fost descoperită o spadă de bronz de tip Apa (Liviu Marta, com. pers., Satu Mare, 19 septembrie 2012; fig. 3). Nu doar în preistorie, ci și în trecutul recent/contemporan, vârfurile montane sunt spații cu mare încărcătură simbolică, după cum indică, de exemplu, prezența în Pasul Prislop a unei mănăstiri ortodoxe (fig. 4).

Preliminarii (2012)

Ca preambul la o cercetare sistematică, am decis să vizităm regiunea selectată pentru a avea o primă imagine despre peisajul montan și, totodată, pentru a verifica o serie de puncte de interes, menționate în repertoriul arheologic al județului Maramureș (Kacsó 2011c). Astfel, am vizitat punctele Borșa–*Geamănul*, Moisei–*Tarnița Purcărețului* și Poienile de sub Munte–*Zarika*³. În urma vizitei, punctul *Geamănul* s-a dovedit a fi cartat greșit în repertoriul arheologic, i.e. la confluența râului Bistrița Aurie cu Valea Vâlcănescu (Kacsó 2011c, vol. I, 279 și vol. II, 33), el aflându-se de fapt în preajma Vârfului *Geamănul*, ce are o altitudine de 1539 m. Se știa că în acest punct a fost descoperit un vas preistoric (Kacsó 2011c, vol. I, 279), pe care l-am văzut și fotografiat (fig. 5). Vasul se afla într-un muzeu intitulat Muzeul Rădăcinilor, realizat de un locuitor al satului Vâlcănescu, pe nume Ștefan Grec, în propria sa gospodărie (fig. 6). Vasul a fost recuperat de Grec în anul 1986 cu ocazia lucrărilor la un drum forestier. Inițial vasul era întreg, dar a căzut și s-a spart (Grec, com. pers., Vâlcănescu, 16 septembrie 2012). Este vorba de o ceașcă nedecorată, cu marginea dreaptă și îngroșată la exterior, corpul bitronconic, fundul drept și o toartă în bandă, cu secțiunea dreptunghiulară. Urme din angoba brun-cărămizie se mai păstrează pe unele porțiuni ale vasului. Ceașca are înălțimea de 8 cm, diametrul gurii de 8 cm, diametrul fundului de 4 cm și diametrul maxim de 10,5 cm. În ruptură pasta are culoarea neagră-cenușie și microscopic se poate observa că au fost folosite ca degresant fragmente ceramice pisate. Vasul aparține probabil epocii târzii a bronzului. Trebuie adăugat că printre piesele expuse în Muzeul Rădăcinilor se găseau și obiecte militare din cel de-al doilea război mondial, adunate din regiune, după spusele lui Grec (com. pers., Vâlcănescu, 16 septembrie 2012) (fig. 7).

Punctul *Tarnița Purcărețului*, situat conform repertoriului arheologic la o altitudine de 902 m, unde fuseseră descoperite atât fragmente ceramice din epoca bronzului, aparținând așa-numitei „culturi” Suci de Sus, cât și un depozit de bronzuri (Kacsó 2011c, vol. I, 402), nu l-am putut identifica pe teren.

² În original: „The Isonzo Valley on the Slovenian-Italian border is both physical place and symbolic landscape – a powerful embodiment of Europe’s twentieth century military, political, and cultural transformation in microcosm. [...] The resulting archaeological record is a well-preserved palimpsest of modern warfare and its complex enduring legacies”.

³ În prima deplasare, efectuată în zilele de 19-20 iulie 2012, au participat Alexandru Dragoman, Bogdan Bobîină, Marius și Sorana Ardeleanu (ultimii doi, de la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare). În cea de a doua deplasare, din 16-17 septembrie 2012, au participat Alexandru Dragoman, Bogdan Bobîină și Dragoș Conțiu.

În ceea ce privește punctul *Zarika*, situat la cca 800 m est de centrul localității, pe malul stâng al râului Ruscova, pe terenul lui Gheorghe Loboș, fusese verificat anterior de unul dintre semnatarii acestui articol⁴, moment în care au și fost documentate câteva fragmente ceramice Suciul de Sus, din epoca târzie a bronzului (fig. 8). Este vorba de două fragmente ceramice: unul este nedecorat și provine de la un picior de vas-vatră, realizat din pastă grosieră, neagră-cenușie, acoperit pe interior și exterior cu angobă cărămizie (fig. 8: 1); cel de-al doilea provine de la un vas a cărui formă nu poate fi precizată, realizat din pastă grosieră neagră-cenușie, acoperit cu angobă cărămizie și decorat cu striuri (fig. 8: 2). Într-un alt punct, numit *Zarika II*, situat la cca 730 m nord-est de centrul localității, pe terasa stângă a Văii Ruscova, cu prilejul unei cercetări de suprafață efectuate în 2010 de doi dintre autorii de față, în grădinile din spatele caselor au fost descoperite fragmente ceramice medievale târzii, probabil din secolul al XVII-lea (fig. 9)⁵. Tot în centrul localității și pe terasa din stânga râului Ruscova, dar în punctul *Nijni Krai* au fost descoperite în anul 2000 numeroase fragmente de secol XIX-XX (Kacsó 2011c, vol. I, 426).

Trecând prin Pasul Prislop (1414 m altitudine) și observând că o pantă dinspre județul Bistrița-Năsăud era în curs de amenajare, am verificat terenul și am descoperit două piese litice (fig. 10):

- Așchie completă, cu dimensiunile de 66 x 45 x 8 mm. Materia primă este probabil locală, o gresie silicifiată (hornfels) provenită dintr-o sursă secundară, cel mai probabil dintr-un râu (piesa păstrează separat cortexul în partea distală, arătând ca a fost cioplită dintr-un galet rulat de râu). Foarte probabil, pentru confecționarea așchiei a fost folosit un percutor dur. Piesa prezintă mici retușe de uzură.
- Lamă fragmentară, având păstrată partea proximală. Dimensiuni: 22 x 21 x 3 mm. Fragmentul păstrat este de la o lamă destul de solidă, cioplită cu siguranță cu un percutor dur (bulbul lamei este foarte proeminent). Materia primă este probabil silexul de Prut, piesa este însă ușor patinată, ceea ce nu permite un diagnostic sigur la analiza cu ochiul liber. Dacă este într-adevăr silex de Prut, avem de-a face cu o materie primă importată.

Ambele piese (dar mai ales așchia), după aspectul lor, pot aparține paleoliticului. Este însă necesar un lot mai consistent de piese pentru a avea un diagnostic ferm privind încadrarea culturală și cronologică. Pe lângă cele două obiecte preistorice, în același punct, cu ocazia celor două vizite, am descoperit opt cartușe (dintre care șase întregi și două cu glonțul separate de tub), un tub fără glonț și fragmente de la cartușieră (fig. 11)⁶. Obiectele din urmă datează foarte probabil din perioada celui de-al doilea război mondial.

Descoperirile din punctele *Geamănul*, *Prislop*, *Zarika*, dar și mențiunile publicate referitor la *Tarnița Purcărețului* (Kacsó 2011c, vol. I, 402) confirmă prezența comunităților preistorice în zonele înalte. Nu este exclus, după cum sugerează cercetările din alte zone montane ale Europei (e.g. Della Casa 2007), ca Pasul Prislop să fi fost utilizat și în timpurile preistorice. În orice caz, cele două piese litice descrise mai sus completează descoperirile din regiunea învecinată, Bucovina, de pe Valea Bistriței Aurii ce duce spre Pasul Prislop (Andronic 2009). De asemenea, împreună cu obiectele expuse la Muzeul Rădăcinilor, cartușele din Pasul Prislop se constituie în fragmente din materialitatea unuia dintre cele mai dramatice conflicte. În timpul celui de-al doilea război mondial (și nu numai) munții Carpați au reprezentat linii de fortificație „naturale”, iar pasurile „porți” de străpungere a acestora, cum a fost cazul luptelor purtate de armata germană și cea

⁴ Cercetări efectuate în zilele de 26-28 august 2005 de Dan Pop și Liviu Marta (Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare).

⁵ Cercetări efectuate în ziua de 8 noiembrie 2010 de Dan Pop, Bogdan Bobină și Raul Cardoș (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare).

⁶ După fotografiere, cartușele au fost predate poliției din Baia Mare.

sovietică în octombrie 1944 pentru Pasul Dukla din estul Slovaciei, punct-cheie spre Câmpia Ungară, discutate și din punct de vedere arheologic (Leech 2002).

Perspective

Pentru viitor, primele zone avute în vedere spre a fi cercetate sunt Muntele Geamănul, Pasul Prislop și versantul de nord al Pietrosului Rodnei, cel mai impresionant dintre piscurile montane din Maramureș, împreună cu segmentul corespunzător din Valea Vișeuului și Munții Maramureșului de *vis-à-vis*. În cazul identificării unor situri vor fi realizate planuri topografice și se vor efectua carote pentru a determina structura depunerilor și, dacă este cazul, pentru a preleva probe necesare datării și reconstituirii peisajului; totodată, se va întreprinde o analiză fenomenologică a peisajului. Așa cum am menționat deja, vor fi înregistrate și studiate inclusiv situri și materiale aparținând trecutului recent sau contemporan. În funcție de rezultate, vor fi selectate spre cercetare alte zone montane din Maramureș. Concomitent, dacă va fi posibil, vor fi detaliat documentate unele obiecte aflate în muzeele regionale (precum cele din Baia Mare și Sighet), în muzee personale (cum este de exemplu Muzeul Rădăcinilor din Vâlcănescu) sau în colecții private.

Mulțumiri

Dorim să ne exprimăm recunoștința față de Marius și Sorana Ardeleanu și Dragoș Conțiu pentru participarea la vizitele de verificare efectuate în august, respectiv septembrie 2012. Mulțumim lui Ștefan Grec, realizatorul Muzeului Rădăcinilor din Vâlcănescu, pentru explicațiile oferite și permisiunea de a fotografia vasul preistoric recuperat de el. Nu în ultimul rând îi suntem recunoscători lui Liviu Marta, directorul Muzeului Județean Satu Mare, pentru ilustrația și informațiile privind spada de la Topčino din Ucraina.

Literatura

- Andronic 2004-2006 M. Andronic, *Cercetări arheologice de teren în Bucovina (I)*, Suceava 31-33, 2004-2006, 73-90.
- Andronic 2009 M. Andronic, *Prezențe ale omului preistoric în Carpații Bucovinei*, *Arheologia Moldovei* 32, 2009, 209-219.
- Bobîna 2009 B. Bobîna, *Stadiul actual al cercetărilor arheologice privind neoliticul din nord-vestul României (județul Maramureș)*, *Marmația* 9 (1), 2009, 7-21.
- Della Casa 2007 Ph. Della Casa, *Transalpine pass routes in the Swiss Central Alps and the strategic use of topographic resources*, *Preistoria Alpina* 42, 2007, 109-118.
- Chapman 2000 J. Chapman, *Fragmentation in archaeology. People, places and broken objects in the prehistory of south-eastern Europe*, Londra și New York, 2000.
- Daicoviciu et al. 1965 H. Daicoviciu, O. Bandula, I. Glodariu, *Cercetările de la Oncești din Maramureș*, *Studii și Cercetări Maramureșene* 1, Baia Mare, 1965.
- Gherasimov et al. 1960 I. P. Gherasimov, C. Herbst, N. F. Ianițki, V. Ianovici, M. M Jirmunski, L. G. Kamanin, N. F. Leontiev, M. Mănescu, V. Mihăilescu, T. Morariu, C. Murgescu, N. Stern, Cl. Vlad (red.), *Monografia geografică a Republicii Populare Române. Geografia Fizică*, vol. I, București, 1960.
- Harrison, Schofield 2010 R. Harrison, J. Schofield, *After modernity. Archaeological approaches to the contemporary past*, Oxford, 2010.
- Horedt 1966 K. Horedt, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetul Marmației*, Baia Mare, 1966.
- Ivanciuc T. 1998 T. Ivanciuc, *Noi dovezi privind locuirea Maramureșului în protoistorie*, în: *Maramureș vatră de istorie milenară. Lucrările celui de-al patrulea Simpozion Maramureș, Bucovina și Moldova, Ieud-Săliștea de Sus-Cârlibaba-Rădăuți-Putna, 28 iunie-2 iulie 1998*, Cluj-Napoca, 1998, 15-22.
- Ivanciuc T. 2005 T. Ivanciuc, *Descoperiri arheologice inedite în Țara Maramureșului*, *Acta Mvsei Maramorosiensis* 3, 2005,
- Kacsó 1999c C. Kacsó, *Date noi cu privire la preistoria Maramureșului*, *Angustia* 4, 1999, 55-70.
- Kacsó 2004c C. Kacsó, *Mărturii arheologice*. Baia Mare, 2004.
- Kacsó 2011a C. Kacsó, *Așezări din epoca bronzului în depresiunea Maramureșului*, *StComSatu Mare* 27, 1, 2011, 71-88.
- Kacsó 2011b C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ceramicii Suciului de Sus. Descoperirile din Depresiunea Maramureșului*, *RevBistriței* 25, 2011, 103-129.
- Kacsó 2011c C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, 2 vol., Baia Mare, 2011.

- Kacsó et al. 2008-2009 C. Kacsó, D. Iştván, T. Minghiraş, *Cercetări de arheologie montană la Băile Borşa*, MemAntiq 25-26, 2008-2009, 505-536.
- Кобаль 2002 Ї. Кобаль, *Скарб браслетів доби бронзи із села Бене*, Науковий збірник закарпатського краєзнавчого музею (Ужгород) V, 2002, 172-184.
- Leech 2002 R. Leech, *The battlefield of the Dukla Pass: an archaeological perspective on the end of the Cold War in Europe*, în: J. Schofield, W. G. Johnson, C. M. Beck (ed.), *Matériel culture. The archaeology of twentieth-century conflict*, Londra și New York, 2002, 43-48.
- Niculescu 1980 I. Niculescu (red.) *Județele patriei. Maramureș- Monografie*, București, 1980.
- Olsen 2003 B. Olsen, *Material culture after text: re-membering things*, Norwegian Archaeological Review 36, 2, 2003, 87-104.
- Ortiz 1969 A. Ortiz, *The Tewa world: space, time, being, and becoming in a pueblo society*, Chicago, 1969.
- Păunescu, Ivanciuc C. 1991 A. Păunescu, C. Ivanciuc, *Noi descoperiri paleolitice în România*, SCIVA 42, 3-4, 1991, 205-220.
- Peatfield 1983 A. D. Peatfield, *The topography of Minoan peak sanctuaries*, BSA 78, 1983, 273-279.
- Popa 1969 R. Popa, *Cnezatul Mării. Studii documentare și arheologice în Maramureșul istoric*, Baia Mare, 1969.
- Popa 1997 R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Ediția a II-a, București, 1997.
- Popa, Zdroba 1966 R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voevodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966.
- Popa, Harhoiu 1989 R. Popa, R. Harhoiu, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e. n.*, SCIVA 40, 3, 1989, 249-272.
- Posea et al. 1982 G. Posea (coord.), *Enciclopedia geografică a României*, București, 1982.
- Rutkowski 1985 B. Rutkowski, *Untersuchungen zu bronzezeitlichen Bergheiligtümern auf Kreta*, Germania 63, 1985, 345-359.
- Sillar 2009 B. Sillar, *The social agency of things? Animism and materiality in the Andes*, Cambridge Archaeological Journal 19, 3, 2009, 367-377.
- Tilley 1994 C. Tilley, *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*, Oxford, 1994.
- Tilley 2008 C. Tilley, *Body and image: explorations in landscape phenomenology 2*, Walnut Creek, 2008.
- Vasiliev et al. 2002 V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino-„Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a*

fierului și din evul mediu timpuriu, Bibliotheca Thracologica 33, Cluj-Napoca, 2002.

Ткаченко 2003

В. Ткаченко, *Пізній палеоліт закарпаття (пам'ятки оріньякської традиції)*, Київ, 2003.

Alexandru DRAGOMAN

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române
str. Henri Coandă 11, Sector 1, 010667, București
al_dragoman@yahoo.com

Dan POP

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
Baia Mare, str. Monetăriei nr. 1-3, jud. Maramureș
dannpopp@gmail.com

Bogdan BOBÎNĂ

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
Baia Mare, str. Monetăriei, nr. 1-3, jud. Maramureș
bghbobina@gmail.com

Ciprian ASTALOȘ

Muzeul Județean Satu Mare
Bd. Vasile Lucaciu, nr.21, jud. Satu Mare
astalos_ciprian@yahoo.com

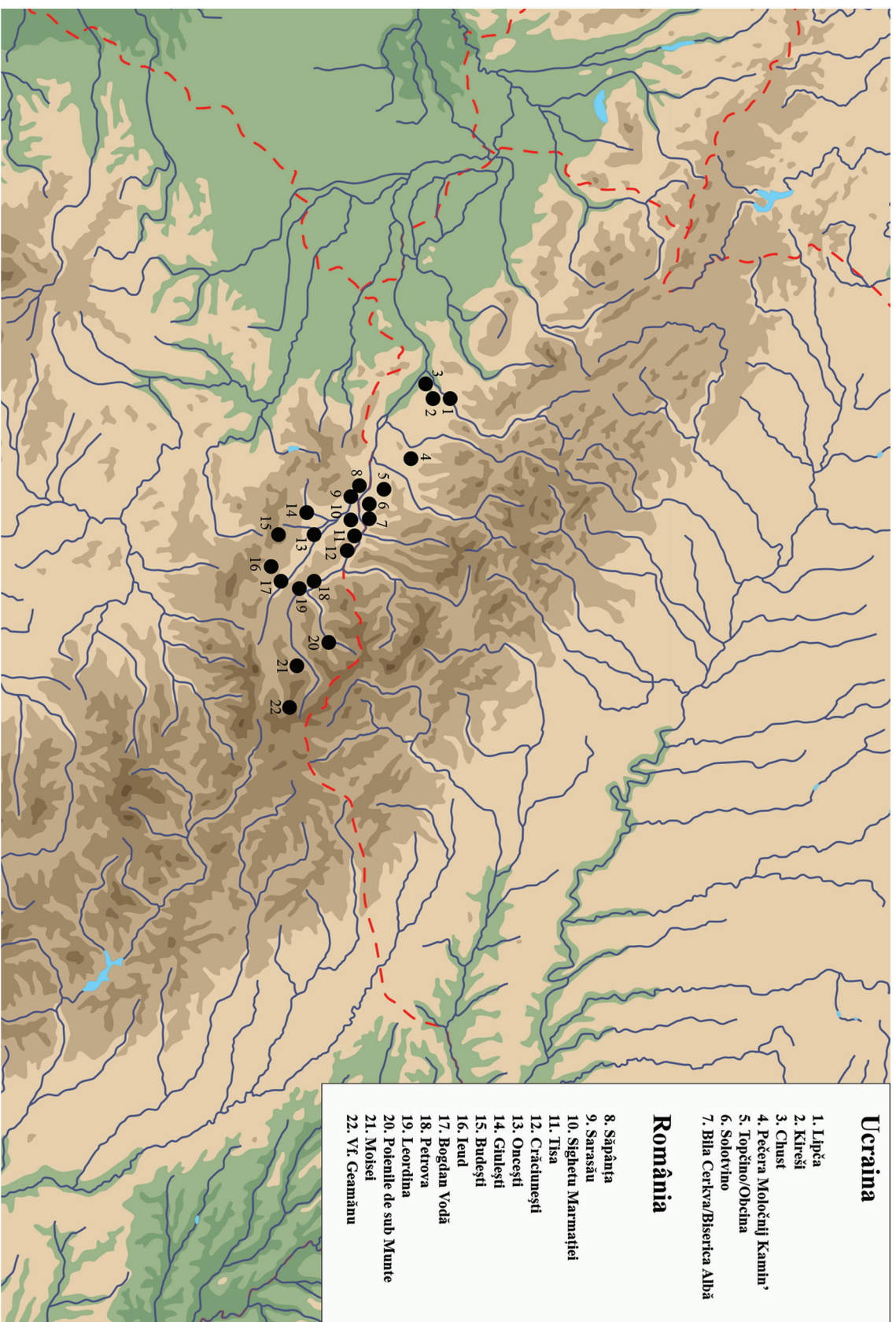

Fig. 1. Harta cu descoperirile arheologice din Țara Maramureșului menționate în text.

Fig. 2. Vârful Pietrosul Rodnei (fotografii: Liviu Ușeriu).

1

2

Fig. 3. Spada de bronz descoperită în 2006 la Topčino, Ucraina:
(1) spada „recondiționată” cu un vârf nou (fotografie: Liviu Marta, toamna anului 2007);
(2) locul de descoperire al spadei (fotografie: Liviu Marta, toamna anului 2007).

Fig. 4. Pasul și, în plan secund, Mănăstirea Prislop (fotografie: Alexandru Dragoman, 20 iulie 2012).

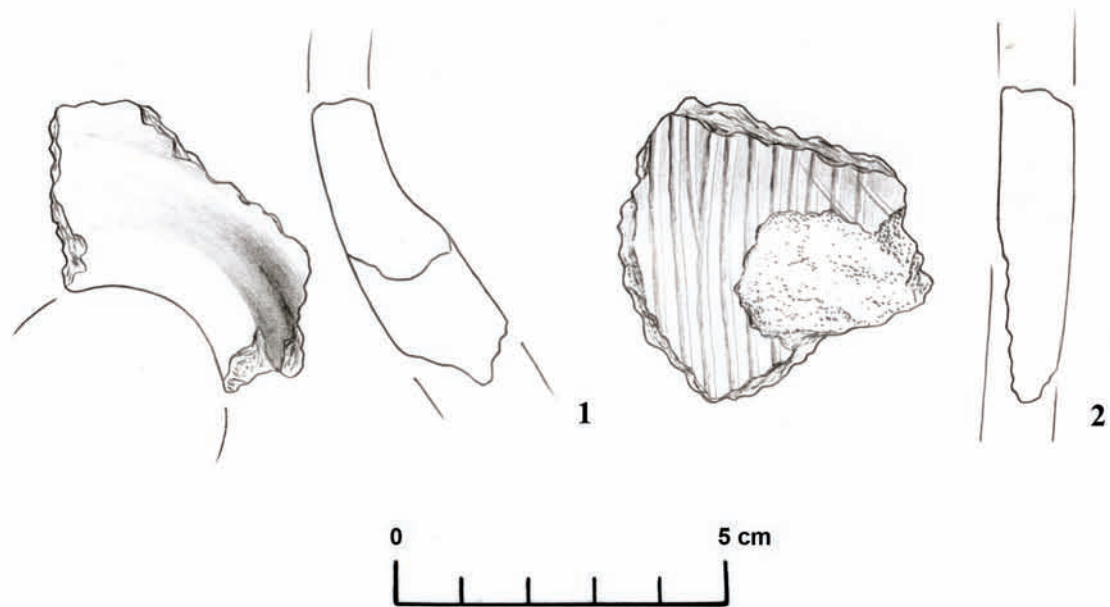
Fig. 5. Ceașcă descoperită în Vârful Geamănul în 1986; probabil din epoca târzie a bronzului (fotografie: Alexandru Dragoman, 16 septembrie 2012).

Fig. 6. Indicator pentru Muzeul Rădăcinilor din Vălcănescu (fotografie: Alexandru Dragoman, 16 septembrie 2012).

Fig. 7. Vitrină cu materiale din cel de-al doilea război mondial din Muzeul Rădăcinilor din Vălcănescu (fotografie: Alexandru Dragoman, 16 septembrie 2012).

Fig. 8. Fragmente ceramice din epoca bronzului descoperite în 2006 la Poienile de sub Munte-*Zarika*. (desene: Zamfir Șomcutean și Gavril Moldovan).

Fig. 9. Situl de la Poienile de sub Munte-*Zarika* II (fotografie: Dan Pop, 11 august 2010).

Fig. 10. Așchie și fragment de lamă descoperite în iulie 2012 în Pasul Prislop: (1) față; (2) verso (fotografii: Ciprian Astaloș).

Fig. 11. Cartușe și fragmente de la cartușieră descoperite în iulie 2012 în Pasul Prislop (fotografie: Alexandru Dragoman).

Prescurtări bibliografice - Bibliographische Abkürzungen - Bibliographical abbreviations

ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
ActaMuseiMaram	Acta Musei Maramorosiensis, Sighetu Marmăției
AIIA	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj Napoca
AJPh	American Journal of Philology, Baltimore Maryland
AnnNaturhistorMusWien	Annalen des Naturhistorischen Museums, Wien
AnnUnivApulensis	Annales Universitatis Apulensis, Series Historica, Alba Iulia
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms in Spiegel der neueren Forschung (ed. H. Temporini și W. Haase), Berlin- New York
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő, Budapest
Archiv österr. Geschichtsquellen	Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, Wien
ArchKorr	Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchKözl	Archaeologiai Közlemények, Budapest
ArchPolona	Archaeologia Polona, Warszawa
ArchRozhl	Arheologické Rozhledy, Praha
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BSA	The Annual of the British School at Athens
CdÉ	Chronique d'Égypte, Bruxelles
CercArch	Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
CronCercArh	Cronica cercetărilor arheologice
DA	Daremberg, Ch.- Saglio, M.E., Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines, Paris
Dacia / Dacia N.S.	Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; Dacia N.S. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
EDR	Ephemeris Dacoromana- Annuario della scuola Romana di Roma, Roma

EphemNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
EPRO	Études préliminaires aux religions orientales dans l'Empire Romain, serie editată de M. J. Vermaseren. 113 vol. , Leyden, 1961-1990.
FHN	T. Eide et al. (eds), Fontes Historiae Nubiorum. Vol. III: From the First to the Sixth Century AD, Bergen, 1998.
I.Philae.Dem.	F.L. Griffith, Catalogue of the Demotic Graffiti of the Dodecaschoenus, 2 vol. Oxford, 1935-1937.
IDR	Inscriptiones Daciae Romanae, București
ILS	H. Dessau, Inscriptiones Latinae Selectae, 2 vol., Berlin, 1906.
InvArch, Fasc.	Inventaria Archaeologica. Corpus des ensembles Archéologiques, Roumanie
JahrbRGZM	Jahrbuch der Römische-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz, Mainz
Jahresbericht	Jahresberischt des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a. Main, München
JAMÉvk	A Nyíregyházi Josa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
MÄS	Münchener Ägyptologische Studien, Berlin
Mat. i Issled. Arch. SSSR	Materialy I Issledovanija po Archeologii SSSR, Moscova
Mat. i Spraw	Materiały i Sprawozdania. Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Rzeszów
Materiale	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MatIstorMuzeogr	Materiale de Istorie și Muzeografie, București
MemAntiq	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MFMÉvk	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
MuzNaț -	Muzeul Național, București
PBF.	Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RE	Realencyclopädie der classichen Altertumswissenschaft (Pauly-Wissowa- Kroll), Stuttgart- München
Rev. Internat. d'Anthr. et de Scien. Hum.	Civilisations. Revue internationale d'anthropologie et des sciences humaines, Bruxelles
RevBistriței	Revista Bistriței, Bistrița
RGVV	Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, 1 (1903) - 27 (1939); 28 (1969) Berlin
RGZM	Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
RICIS	L. Bricault, Recueil des inscriptions concernant les cultes isiaques (RICIS), Paris, 2005.

RÖ	Römische Österreich. Jahresschrift der Österreichischen Gesellschaft für Archäologie, Wien
SCIV / SCIVA	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SCN	Studii și Cercetări Numismatice, București
SlovArch	Slovenská Archeológia, Nitra
SovArh	Sovetskaja Arheologija, Moskva
StComSatu Mare	Studii și Comunicări Satu Mare, Satu Mare
Stud. Mediaevalia Pragensia	Pragensia. Studia Mediaevalia Pragensia, Praha
SympThrac	Symposia Thracologica
UPA	Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie
Veröff. der österr. Ges. für Ur- und Frühgesch.	Veröffentlichungen der Österreichischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte, Wien
VP	Východoslovenský Pravek, Košice.
ZÄS	Zeitschrift für Ägyptische sprache und Althertumskunde, Leipzig
ZeitschrArch	Zeitschrift für Archäologie, Berlin
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn